

Maria CHOJNACKA, Agnieszka WILKANIEC

Uniwersytet Przyrodniczy
Katedra Terenów Zieleni
Poznań, Polska
e-mail: ktzagawi@up.poznan.pl

PRZEKSZTAŁCENIA UKŁADÓW PRZESTRZENNYCH WSI NA TERENIE LEDNICKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO

słowa kluczowe: Wielkopolska, układy przestrzenne wsi, zespoły
rezydencjonalno – folwarczne, krajobraz kulturowy

Streszczenie Przestrzeń wsi położonych w obrębie Lednickiego Parku Krajobrazowego ulega współcześnie dynamicznie postępującym przekształceniom. Teren ten w ostatnim dziesięcioleciu stał się niezwykle popularny jako miejsce stałego zamieszkania oraz rekreacji mieszkańców Poznania. Przekształcenia dotyczące układów przestrzennych wsi, sieci drogowej, pokrycia i użytkowania terenu oraz zabudowy nabierają obecnie szybkiego tempa. W obrębie wsi powstawały liczne struktury i układy przestrzenne charakteryzujące się zróżnicowaną trwałością. Identyfikacja tych układów pozwala wyróżnić elementy o największym znaczeniu dla struktury przestrzennej wsi i krajobrazu, najcenniejsze z punktu widzenia wartości historycznej, funkcjonalnej i kompozycyjnej. Oznaczenie trwałości poszczególnych typów układów przestrzennych pozwala prognozować efekty współcześnie występujących tendencji w zagospodarowaniu przestrzennym wsi oraz wytypować te układy, które wymagają szczególnej ochrony.

WPROWADZENIE

Położony w odległości 30 km na wschód od Poznania pomiędzy Pobiedziskami a Gniezmem Lednicki Park Krajobrazowy, utworzony dla ochrony charakterystycznego krajobrazu kulturowego, stał się w ostatnim dziesięcioleciu niezwykle popularny, jako miejsce stałego zamieszkania oraz rekreacji. Obszar wsi leżących na terenie Parku poddawany jest silnej presji nowopowstającej zabudowy. Przekształcenia dotyczące układów przestrzennych wsi, sieci drogowej, pokrycia i użytkowania terenu oraz zabudowy nabierają szybkiego tempa. Historia większości wsi istniejących na tym obszarze sięga okresu średniowiecza. Na przestrzeni czasu w ich obrębie powstawały liczne układy przestrzenne charakteryzujące się zróżnicowaną trwałością.

Identyfikacja tych układów pozwala wyróżnić elementy o największym znaczeniu dla struktury przestrzennej wsi i krajobrazu, najcenniejsze z punktu widzenia wartości historycznej, funkcjonalnej i kompozycyjnej, które stanowiły w przeszłości podstawę do objęcia tego terenu ochroną.

Celem niniejszego opracowania było określenie trwałości poszczególnych typów układów przestrzennych wsi na obszarze Parku, co pozwala prognozować efekty współcześnie występujących tendencji w zagospodarowaniu przestrzennym wsi oraz wytypować te układy, które wymagają szczególnej ochrony.

CHARAKTERYSTYKA I HISTORIA OBSZARU OBJĘTEGO BADANIAMI

Lednicki Park Krajobrazowy powstał na terenach, które zwykle się nazywać kołębą państwa polskiego. Miejscowa ziemia i osady denne jezior kryją liczne zabytki archeologiczne z okresu formowania się polskiej państwowości. Na Ostrowie Lednickim, największej wyspie leżącego w centrum Parku jez. Lednica, znajdował się książęcy gród z kamiennym palatium i kaplicą – domniemanym miejscem chrztu Mieszka I, a po jego zniszczeniu siedziba kasztelanii i przez kilka stuleci cmentarz. W wyniku intensywnego osadnictwa obszar otaczający jezioro został bardzo wcześnie wylesiony i przez następne stulecia był wykorzystywany głównie rolniczo (Chojnacka, Raszka, 2007). Kolejne pokolenia mieszkańców i przybywających z zachodu osadników pozostawiały na tym obszarze ślady swej bytności w postaci charakterystycznej zabudowy i towarzyszących jej założeń zieleni. Okresem, który odcisnął szczególne piętno na wizerunku tego obszaru był czas rozbiorów Polski. Napływ niemieckich osadników wyznania ewangelickiego w te strony nasilił się szczególnie w okresie działania pruskiej Komisji Kolonizacyjnej (1886-1903). Mapa dokumentująca działalność Komisji Kolonizacyjnej w prowincjach Prusy Wschodnie i Poznań ukazuje, że po zachodniej stronie jeziora Lednica i przy jego północnym krańcu większość gruntów została wykupiona przez Komisję. Wsie: Lednogóra, Latalice, Waliszewo i Komorowo zostały oznaczone, jako całkowicie lub częściowo zasiedlone przez Niemców (Die Thätigkeit ...).

Przeciwwagą dla żywiołu niemieckiego byli polscy ziemianie gospodarujący we wschodniej i północnej części obecnego Parku, z wybijającą się na czoło postacią hrabiego Albina Węsierskiego właściciela majątku z siedzibą w Zakrzewie i okolicznych wsi. Hrabia Węsierski pozostawił po sobie najpiękniejsze założenie pałacowo-parkowe w okolicach Gniezna, z nie mniej okazałym folwarkiem.

Po II wojnie światowej zmiany własnościowe, narodowościowe i zmiana hierarchii wartości odcisnęła na wsi polskiej szczególne piętno. Parcelacja majątków a następnie także scalanie dla tworzenia spółdzielni zmieniło podziały pól, hierarchię sieci dróg, doprowadziło do degradacji rezydencjonalnych założeń parkowych, osadzeń przy drogach łączących majątki i ewangelickich cmentarzy.

Mimo tych przekształceń do lat osiemdziesiątych ziemie lednickie zachowały cechy harmonijnego krajobrazu kulturowego z charakterystycznymi układami przestrzennymi wsi, wtopionych w równinny, rolniczy krajobraz polodowcowy, co w połączeniu z obecnością cennych, średniowiecznych reliktyw było podstawą do objęcia tego obszaru ochroną jako park krajobrazowy.

Współcześnie obserwujemy radykalne zmiany oblicza wsi omawianego obszaru.

METODY

Stopień przekształcenia układów przestrzennych wsi na obszarze LPK określano konfrontując archiwalne mapy stolikowe (*Messtischblätter...*, 1911) wydane w 1911 roku, ze współczesnymi mapami oraz zdjęciami lotniczymi jak również wynikami badań inwentaryzacyjnych prowadzonych w terenie (*Mapy topograficzne...*, Zdjęcia czarno-białe...). Badania terenowe związane z układami przestrzennymi wsi oraz poszczególnymi tworzącymi je elementami prowadzono na obszarze Parku w latach 2000-2008 (Chojnacka, 2004). Ostatnią aktualizację przeprowadzono marcu 2009 r. Analizowano stan zachowania pięciu podstawowych układów przestrzennych występujących na terenie wsi: układu drogowego, założeń rezydencjonalno (lub mieszkalno) – parkowych, założeń folwarcznych, układu przestrzennego części wsi zajmowanej przez siedliska, pokrycia terenu w rozłogu pól. Aby określić stan zachowania historycznych układów przestrzennych posługiwano się pięciostopniową skalą. Stan zachowania określano jako: dobry, dobry przekształcony, przekształcony zaniedbany, przekształcony zdegradowany, zachowany śladowo, nie zachowany.

W analizach odnoszących się do układu drogowego zwracano uwagę na istnienie poszczególnych odcinków dróg, ich przebieg, zmiany rangi, wydzielono jako odrębne zagadnienie informacje na temat zachowania historycznych układów zieleni towarzyszących drogom. W przypadku założeń rezydencjonalno (mieszkalno) parkowych analizowano stan zachowania budynków pałacowych, dworów lub domów zarządców, historycznego układu tych założeń oraz towarzyszących im parków. W przypadku założeń folwarcznych skoncentrowano się na stanie budowli folwarcznych, towarzyszących im ogrodzeń i nawierzchni, współcześnie pełnionej przez budynki i działki funkcji, rozmieszczeniu budowli, będących uzupełnieniami historycznego układu, zmian wielkości podwórza gospodarczego. W odniesieniu do układu przestrzennego wsi zwrócono uwagę na przebieg ulic we wnętrzu wsi, rozmieszczenie budynków, uzupełnienia układu nowymi budowlami, rozmieszczenie nowopowstałych terenów budowlanych, stan zachowania takich obiektów jak cmentarze wiejskie, kapliczki, świątynie, elementy zieleni. W ramach analizy zmian w pokryciu terenu zanotowano zmiany w zasięgu powierzchni uprawowych i lasów oraz terenów nowo zabudowanych, znajdujących się w dawnym rozłogu pól.

CHRONOLOGIA PRZEKSZTAŁCENŃ KRAJOBRAZU PARKU

W analizowanym okresie od 1911 – do 2009 roku jakość i intensywność przemian układów przestrzennych lednickich wsi była ściśle związana ze zmianami sytuacji polityczno - gospodarczej. Można wyznaczyć przedziały czasowe, w których zachodzące zmiany odcisnęły szczególne piętno na obliczu tych wsi. Do 1918 roku, w okresie rozbioru i I wojny światowej, wyraźna była dominacja społeczności niemieckiej, szczególnie po zachodniej stronie jeziora Lednica. Prowadzona przez Państwo Pruskie polityka gospodarcza doprowadzała do upadku polskie majątki i pojedyncze gospodarstwa. Wspomagani finansowo przez Komisję Kolonizacyjną masowo napływający osadnicy z głębi Niemiec na obejmowanych gruntach wznosili ceglano i ceglano-kamiennie zabudowania mieszkalne i gospodarcze o charakterystycznych formach. Przenosili na te ziemie nie tylko tradycje budowlane i agrarne, ale także tradycje związane z estetyzacją otoczenia. Przy niektórych domostwach powstawały ogrody ozdobne o charakterze parku. Takie ogrody posiadały min. duże gospodarstwa rolne w Skrzetuszewie, Komorowie i Latalicach (ob. Rybitwy).

Staranną oprawę z zieleni uzyskały także cmentarze ewangelickie zlokalizowane w każdej wsi po zachodniej i północnej stronie jeziora Lednica. Obecnie mają one postać kęp zieleni leżących najczęściej w niewielkim oddaleniu od wiosek. Zachowały się żywopłoty zewnętrznej obwódki i rośliny runa; wnętrza, wcześniej podzielone alejami na kwatery, wypełnia samosiew drzew. W tym okresie na ziemi lednickiej budowano także kościoły ewangelickie. Na terenie Parku przetrwała jedna świątynia poewangelicka w Lednogórze, a obok także szkoła dla niemieckich dzieci.

Okres dwudziestolecia międzywojennego 1918 –1939, okres odtwarzania polskiej państwowości po 150 latach rozbiorów był bardzo trudny gospodarczo. Grunty upadających majątków parcelowano. Z inicjatywy ministra Juliusza Poniatowskiego na wydzielonych działkach stawiano charakterystyczne zabudowania drewniane o zunifikowanych formach (tzw. poniatówki). Na ziemi lednickiej zachowały się one w przekształconych formach min. przy drodze ze Skrzetuszewa do Imiołek. Drogę tą obsadzono w latach 20-tych drzewami wiązu polnego.

Wyrazistym symbolem przemian przemysłowych na wsi i w małych miasteczkach była budowa młynów parowych, które przyczyniły się do upadku młynarstwa wiatracznego. Z istniejących w 1911r. w granicach obecnego Lednickiego Parku Krajobrazowego 6 wiatraków żaden nie ocalał. W Rybitwach na miejscu zniszczonego postawiono nowy – który stanowi fragment ekspozycji etnograficznej (muzealne funkcje spełnia także 7 innych wiatraków na terenach należących do Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy).

II wojna światowa i okupacja 1939 – 1945 przyniosła przede wszystkim straty ludności cywilnej, co upamiętniano po wojnie pamiątkowymi obeliskami. W polskich majątkach m.in. w Głębokiem i Zakrzewie gospodarowali niemieccy zarządcy. Produkcja i chów zwierząt nastawione były na zaspokojenie potrzeb frontu. Obraz

wsi pozostał prawie nie zmieniony. Jedyną wyrwą w ich obliczu były luki po niszczonej przez grupy Hitlerjugend z pobliskich Łagiewnik Kościelnych przydrożnych kapliczkach i figurach.

Przemiany ustrojowe po 1945 roku przyniosły radykalne zmiany na wsi. Jednym z następstw likwidacji własności ziemskiej i powstawania pgr-ów oraz spółdzielni produkcyjnych była zmiana hierarchii i przebiegu niektórych dróg. Zespoły rezydencjonalno parkowe przestały spełniać swoje dawne funkcje. Parki jako nieproduktywny obszar – niszczały. Dopóki dwór pełnił funkcję mieszkalną lub administracyjną powierzchnie dbano o jego otoczenie. Po rozbiórce dworu degradacja parku postępowała znacznie szybciej niż uprzednio. Z taką sytuacją mamy do czynienia w Siemianowie i Sulinie. Obiekty dworskie zamieszkiwane przez wiele rodzin szybciej ulegają degradacji. Jest tak w min. w Głębokiem. Najlepsza jest sytuacja obiektów dworsko - parkowych posiadających właściciela dysponującego środkami finansowymi. Jest tak w Zakrzewie, w którym wspaniały pałac i park zostały wzorowo zrewaloryzowane i są utrzymywane przez bank.

Podczas priorytetowych po wojnie inwestycji, jakimi były elektryfikacja wsi, modernizacja dróg i prowadzenie linii wodociągowych nie liczone z historycznymi obsadzeniami przydrożnymi i parkowymi. W wyniku takich działań doszło do znacznych strat w alei jesionowej biegnącej z Latalic do Rybitw, w alei wiązów ze Skrzetuszewa do Imiołek i w obsadzeniu z lip podjazdu parku w Lednogórze.

Pojawiły się natomiast nowe obiekty kulturowe. W kilku wsiach min. w Lednogórze i Komorowie wybudowano nowe kapliczki, jako dziękczynienie za ocalenie w czasie wojny.

Pod koniec lat osiemdziesiątych XX w. obszar otaczający jez. Lednica objęto ochroną nadając mu status parku krajobrazowego. Wkrótce miejsce to stało się popularne także za sprawą utworzenia w Imiołkach ośrodka duszpasterskiego oo. Dominikanów. W ciągu ostatnich piętnastu lat oblicze Parku zmieniło się radykalnie nie tylko za sprawą nowych obiektów mieszkalnych, gospodarczych i przemysłowych oraz infrastruktury wiejskiej (hale fermy drobiarskiej, przepompownia gazu, betonowe chodniki, budki telefoniczne, reklamy), ale także postępującej likwidacji niezabezpieczonych planem ochrony cennych elementów krajobrazu kulturowego w postaci brukowanych nawierzchni dróg, historycznych obsadzeń przydrożnych. Jednocześnie drobne elementy tego krajobrazu są uzupełniane. Odtworzono min. 4 zniszczone w czasie okupacji kapliczki.

TRWAŁOŚĆ POSZCZEGÓLNYCH UKŁADÓW PRZESTRZENNYCH

Najtrwalszymi układami przestrzennymi występującymi na terenie opisywanego obszaru okazały się: pokrycie terenu, układ przestrzenny wsi w części zajmowanej przez siedliska oraz istniejący układ drogowy.

Tab. 1. Stan zachowania układów przestrzennych występujących we wsiach na terenie LPK.

Tab. 1. State of preservation of spatial arrangements in villages in Lednica Landscape Park.

Układ drogowy <i>Road network</i>	Aleje <i>Alleys</i>	Założenie rezydencjonalno/mieszkalno-parkowe <i>Spatial arrangements of residences and parks</i>	Założenie folwarczne <i>Spatial arrangements of manorial farms</i>	Układ przestrzenny wsi <i>Spatial arrangements of villages</i>	Pokrycie terenu <i>Ground cover</i>
Lednogóra					
4	-	3	2	2	5
Latalice					
5	2	2	1	4	5
Rybitwy					
5	1	1	1	5	5
Skrzetuszewo					
4	-	4	2	4	5
Głębokie					
2	-	4	4	5	5
Sławno					
5	2	2	4	2	5
Kamionek					
5	-	-	5	4	4
Zakrzewo					
4	4	5	5	4	5
Myszki					
5	2	2	4	4	5
Imiołki					
4	2	0	1	4	4
Dziećmiarki					
4	3	2	4	2	4
Słepowo					
4	-	0	0	5	5
Sulin					
5	1	1	4	4	5
Komorowo					
5	2	4	4	4	5
Waliszewo					
4	-	3	3	4	5
Siemianowo					
4	-	1	2	4	5
Dziekanowice					
4	1	4	4	4	4

Skala określająca stan zachowania historycznych układów przestrzennych: 5 – Dobry; 4 - Dobry przekształcony; 3 - Przekształcony zaniedbany; 2 - Przekształcony zdegradowany; 1 - Zachowany śladowo; 0 – Nie zachowany; - - Nie dotyczy

Źródło: opracowanie własne. Source: own compilation.

Pokrycie terenu w rozłogu pól uległo zauważalnym zmianom jedynie w przypadku czterech, spośród siedemnastu opisywanych wsi (Kamionek, Imiołki, Dziećmiarki, Dziekanowice). Zmiany polegają głównie na powiększeniu się obszarów zalesionych (w trzech przypadkach). W jednym przypadku zmiany wiążą się z pojawieniem się nowego terenu budowlanego w oderwaniu od dotychczasowego obszaru osiedla wiejskiego. W Dziećmiarkach poza obrębem wsi wzniesiono osiedle domów rekreacyjnych.

Należy odnotować, że w Sławnie wyznaczono nowy teren pod zabudowę mieszkalną jednorodziną w lesie, jednak wydzielone działki nie są jak na razie zagospodarowywane i w związku z tym zmiana pokrycia terenu jak dotąd nie nastąpiła. W Dziekanowicach część terenów uprawowych została zastąpiona dwoma kompleksami zabudowy związanymi z Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. Trwałość pokrycia terenu prawdopodobnie związana jest z trwałością podziałów własnościowych, które decydują o sposobie zagospodarowania poszczególnych fragmentów terenu i przebiegu granic pomiędzy różnymi formami użytkowania.

Również układ przestrzenny wsi w części zajmowanej przez siedliska okazał się stosunkowo trwały. Rozpatrywano układ siedlisk i towarzyszących im obiektów takich jak kościoły, cmentarze, kapliczki przydrożne i krzyże, zieleń we wsi, rozdzielnie w stosunku do układów rezydencjonalnych i folwarcznych, ponieważ jak wynika z przeprowadzonych badań dynamika i skala zmian związanych z wymienionymi typami zespołów znacznie się różni. Najistotniejsze przekształcenia związane z układami przestrzennymi wsi polegają na powstawaniu nowych zespołów zabudowy mieszkalnej, które zwykle deformują w znacznym stopniu dotychczas istniejące struktury. Pierwszym etapem tych niekorzystnych zmian były lata po II Wojnie Światowej, kiedy to wznoszono we wsiach budynki wielorodzinne dla pracowników PGR oraz spółdzielni produkcyjnych. W tym przypadku problem stanowiła raczej forma budynków, całkowicie oderwana od tradycji budownictwa wiejskiego i przytłaczająca swoimi gabarytami istniejącą wcześniej zabudowę. Rozmieszczenie bloków mieszkalnych w opisywanych wsiach zazwyczaj nawiązywało do istniejącego układu siedlisk. Drugim etapem żywiołowego rozwoju nowej zabudowy mieszkalnej był ostatni okres poczynszony od lat 90. XX w. Lednicki Park Krajobrazowy znajduje się w zasięgu oddziaływania aglomeracji miejskich Poznania i Gniezna. Atrakcyjny krajobrazowo teren stał się pożądaną lokalizacją dla zabudowy zarówno mieszkalnej jak i rekreacyjnej. Nowa zabudowa w wielu przypadkach uzupełnia wolne działki istniejące w poszczególnych wsiach lub rozwija się wzdłuż dróg. Te układy w niewielkim stopniu zmieniają dotychczas istniejące. Jednak nowo powstające zespoły działek budowlanych tworzą również skupiska pozostające w oderwaniu od dotychczasowego rozmieszczenia siedlisk (zespół zabudowy rekreacyjnej w Dziećmiarkach, tereny budowlane umieszczone w lesie w pobliżu Sławna, nowe skupiska działek z zabudową mieszkaniową w Lednogórze). Najczęściej są to duże powierzchniowo skupiska rozplanowane, jako zespół działek w układzie

prostokątnym, podczas gdy dawny system rozmieszczenia zagród zazwyczaj opierał się na układzie liniowym, związanym z przebiegiem jednej lub kilku głównych dróg. Dodatkowo degradujące znaczenie dla przestrzeni wsi ma forma nowopowstających budynków. Współcześnie powstające budynki mieszkalne nie nawiązują do miejscowej tradycji budowlanej, charakteryzując się skomplikowanym rzutem i formą dachów, intensywnymi barwami elewacji, zaskakującymi kształtami i rozmieszczeniem otworów okiennych, odbiegają również od gabarytów sąsiedniej starszej zabudowy. Niekorzystne zjawiska dotyczą w szczególności wsi położonych blisko drogi łączącej Poznań i Gniezno (Lednogóra) oraz stosunkowo dużych ośrodków osadniczych jak Sławno.

Mimo pojawiających się problemów większość układów przestrzennych wsi pozostaje czytelna i dobrze zachowana. Można przypuszczać, że wynika to podobnie jak w przypadku pokrycia terenu z trwałości podziałów własnościowych oraz utrzymanej ciągłości funkcji związanych z istnieniem indywidualnych gospodarstw rolnych.

Brak ciągłości funkcji i własności stał się prawdopodobnie przyczyną mniejszej trwałości układów przestrzennych zespołów rezydencjonalno – parkowych, które zachowały się zdecydowanie gorzej niż układy działek siedliskowych. Wywłaszczenie posiadaczy ziemskich po II wojnie światowej, na opisywanym terenie, skutkowało, jak już wspomniano, zmianą funkcji spełnianych przez pałace, dwory i domy zarządców oraz pozbawieniem użytkowania i co za tym idzie pielęgnacji parków. W efekcie całkowicie przestały istnieć dwa założenia (Imiołki, Słepowo,) a trzy zachowały się śladowo (Sulin, Siemianowo, Rybitwy). Interesujący wydaje się przykład Rybitw gdzie w miejscu nieistniejącego dworu wraz z ze śladowo zachowanym parkiem pojawiła się współczesna rezydencja, będąca kopią dawnego budynku.

W nieco lepszym stanie zachowały się zespoły folwarczne, które, mimo że pozbawione indywidualnych właścicieli nie zmieniły w większości swojej funkcji i nadal były wykorzystywane, jako ośrodki produkcji rolnej. W okresie istnienia PRL część tworzących je elementów zostało bezpowrotnie zniszczonych i zastąpionych współczesnymi obiektami o niskiej wartości architektonicznej i często szpecących krajobraz, inne w znaczący sposób przebudowano. Jednak zazwyczaj zachowała się przynajmniej część historycznej zabudowy (gospodarczej i budynków mieszkalnych dla pracowników folwarcznych) i jej rozplanowanie wokół podwórza folwarcznego.

Kolejnym trwałym elementem występującym w krajobrazie opisywanych wsi jest układ drogowy. We wszystkich wsiach zachował się prawie w całości historyczny przebieg dróg. Zniknęły lub zmieniły przebieg jedynie krótkie odcinki traktów komunikacyjnych, najczęściej miało to związek ze zmianami w zabudowie wsi. W kilku przypadkach zmieniło się znaczenie pewnych odcinków dróg. Wyjątek stanowi przypadek Głębokiego, gdzie radykalnie zmieniono przebieg drogi, która przecięła założenie rezydencjonalno – folwarczne, odcinając budynek pałacu od parku (ryc.1, fot.1). W kilku miejscach zachowały się oryginalne brukowe nawierzchnie dróg.

Niestety kilka z nich również zniknęło w przeciągu ostatnich lat, pokrytych asfaltem, co jest o tyle nieuzasadnione, że dotyczy między innymi drogi do Zakrzewa o niewielkim znaczeniu komunikacyjnym, za to o znaczących walorach turystycznych.

Kategorią obiektów o stosunkowo niewielkiej trwałości okazały się być natomiast historyczne przydrożne zadrzewienia alejowe, których liczba systematycznie się zmniejsza i założenia parkowe towarzyszące folwarkom. Drzewa wypadają z racji swego wieku, ale przede wszystkim są usuwane przy przebudowach dróg oraz pochopnie wycinane z inicjatywy użytkowników terenu za aprobatą władz gminnych.

Ryc. 1. Park w Głębokiem. Fragment mapy z 1911 r. (Messtischblätter).
Źródło: opracowanie A. Wilkaniec.

Fig.1. Park in Głębokie. Part of the map dated 1911.

Source: compiled by A. Wilkaniec.

Fot. 1. Park w Głębokiem przecięty przebiegiem drogi (fot. A. Wilkaniec).

Photo 1. Park in Głębokie parted with a road (photo by A. Wilkaniec).

PODSUMOWANIE

Wykazano, że krajobraz badanego obszaru największym zmianom uległ w ciągu ostatnich 15 lat. Dla terenu parku krajobrazowego są to zmiany bardzo niekorzystne. W ich wyniku utracił on istotną część walorów, które były podstawą do objęcia ochroną. Jedną z przyczyn zmian degradujących krajobraz kulturowy parku jest brak planu ochrony - aktu, który powinien być powstać najpóźniej do 1993 roku. Plan bazując na rzetelnej wiedzy o zasobach przyrodniczych i kulturowych obszaru wyznacza kierunki i sposoby działań na jego terenie i umożliwia umieszczenie odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Na Lednicy nie ma bariery dla nowych inicjatyw budowlanych i infrastrukturalnych, degradujących szczególnie historyczne założenia zieleni.

Przykład Lednickiego Parku Krajobrazowego ukazuje jak brak administracyjnych mechanizmów obronnych i właściwie ukształtowanej świadomości społecznej może trwale zmienić oblicze obszaru chronionego i w efekcie podważyć zasadność jego istnienia.

LITERATURA

- Chojnacka M. 2004: Stan zachowania i uwarunkowania rewaloryzacji wybranych historycznych założeń zieleni w Lednickim Parku Krajobrazowym. Maszyn. Rozpr. dokt. Katedra Terenów Zieleni. UP, Poznań.
- Chojnacka M., Raszka B. 2007: Lednicki Park Krajobrazowy. Wydawnictwo WBPI-CAK, Poznań.
- Die Thätigkeit Ansiedlungs-Kommission für die Provinzen Westpreussen und Posen 1886-1903, 1: 500000, 6 Aufgabe, Archiwum Państwowe w Poznaniu.
- Mapy topograficzne w skali 1:25000 sekcje 413.43 i 413.41 Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Poznaniu
- Messtischblätter - niemieckie mapy stolikowe założone w 1889 r., wydane w 1890 r., poprawione w 1911 r. w skali 1: 25000: Libau (sekcja 3470), Kletzko (sekcja 3370) Archiwum Państwowe w Poznaniu.
- Zdjęcia czarno-białe wykonane 26.08.1991 roku przez Wojskowy Ośrodek Geodezji i Teledetekcji w Warszawie, Skala 1: 10000 ze zbiorów archiwum Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

SUMMARY

TRANSFORMATION OF SPATIAL ARRANGEMENT IN VILLAGES IN THE LEDNICA LANDSCAPE PARK

Space in villages located within a protected area, such as the Lednica Landscape Park, at present undergoes dynamically occurring transformations. Despite the seemingly considerable distance from the city of Poznań the areas surrounding Lednica Lake are found within the range of impact of the Poznań conurbation and urbanized areas of smaller towns such as Gniezno and Pobiedziska. In the last decade this region has become very popular as the place of permanent residence and recreation. Villages situated in the Lednica Landscape Park are subjected to strong pressure of newly constructed build-up areas. Transformations concerning spatial arrangements of villages, the road network, ground cover and land use as well as build-up areas are presently accelerated. The history of most villages in that area dates back to the Middle Ages and in this region in the course of time numerous structures and spatial arrangements of varying permanence have developed. Identification of these arrangements makes it possible to distinguish elements of highest importance for the spatial structure of villages and landscape, the most valuable in terms of their historic, functional and composition value, which in the past constituted the premise for the introduction of legal protection for this area in the form of landscape park. Determination of stability for individual types of spatial arrangements facilitates forecasts of currently observed trends in spatial management of villages and identification of these systems which require special protection.